

Πειραικό Ορόσημο

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΦΙΛΩΝ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ»

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΦΙΛΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΚΩΔΙΚΟΣ 5702

Αλκιβιάδου 229

185 36 Πειραιάς

Τηλ.: 210-42.88.017 - 210-42.88.018

FAX.: 210-42.88.017

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ Αρχαιολογικού Μουσείου:

www.culture.gr/2/21/211/21102M/g211bm02.html

e-mail: dbookis@yahoo.com

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Α' Αντιπρόεδρος: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ
Β' Αντιπρόεδρος: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΡΤΕΜΑΚΗΣ
Γ' Αντιπρόεδρος: ΑΝΝΑ ΠΑΤΕΣΤΗ
Γεν. Γραμματέας: ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ι. ΜΠΟΥΚΗΣ
Ταμίας: ΑΡΧΟΝΤΟΥΛΑ ΑΝΔΡΕΑΔΗ
Υπεύθ. Δημ. Σχ.: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΑΡΓΥΡΩ ΚΙΣΣΑΝΑΚΗ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΠΟΥΛΙΕΡΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΑΡΑΚΛΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου

Εκδότης: Ι. Πολυχρονόπουλος

Δερβενακίων 24 - 185 46 Πειραιάς

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:

ΑΝΝΑ ΠΑΤΕΣΤΗ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Ακτή Τριφυ. Μουτσοπούλου 44, 185 36 Πειραιάς

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ:

ΔΗΜ. ΜΟΥΡΟΥΣΙΑΣ
Κολοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
ΤΗΛ.: 210-41 82 591, FAX 210-45 32 911

Διανέμεται δωρεάν

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

Το περίγραμμα αναθηματικό ανάγλυφο, το λεγόμενο των Θεών
(Μουσείο Βρασιλείας - περίπου 400 π.Χ.). Από την έκδοση
που Διηγόρας Αργολομένης Αθηνών “Ελευθέριος Βενιζέλος”
“ΜΕΣΟΓΑΙΑ” (βλ. το κείμενο του Γ. Σταϊνχάουερ για τους
Δήμους της Αττικής στις σελίδες 3-7)

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:
ΑΡΓΥΡΩ ΚΙΣΣΑΝΑΚΗ

Η ΕΠΑΝΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Ο ΠΩΣ ανακοινώθηκε από το υπουργείο Πολιτισμού ολοκληρώνονται οι εργασίες ανακαίνισης του κτηρίου του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιώς και ως το τέλος του 2006, το αργότερο, θα είναι δυνατή η επαναλειτουργία του. Ας ελπίσουμε πως δεν θα υπάρξουν νέες καθυστερήσεις. Διότι το γεγονός ότι το Μουσείο παρέμεινε κλειστό “λόγω επισκευών” επί μακρό χρονικό διάστημα είχε δυσμενείς επιπτώσεις όχι μόνον στην τουριστική κίνηση της πόλης μας, εφόσον ήταν αδύνατη η επίσκεψη σ’ αυτό των διερχομένων από τον Πειραιά ξένων τουριστών, αλλά - ευρύτερα - και στην τοπική ζωή. Με αδυναμία πρόσβασης στο Μουσείο, με τα χάλκινα αριστουργήματα που αποκαλύφθηκαν το 1959 και τα άλλα ενδιαφέροντα εκθέματα, ακόμα και των ίδιων των Πειραιωτών. Και κυρίως των μαθητών των Σχολείων, που με ομαδικές επισκέψεις, με τη συνοδεία των καθηγητών τους, είχαν επανειλημμένα την ευκαιρία να δουν από κοντά και να θαυμάσουν τα αρχαιολογικά ευρήματα μεγίστης σημασίας που συνδέονται άμεσα με την αρχαία ιστορία του τόπου τους.

• ΑΠΟ τις στήλες αυτές είχαμε επισημάνει τις δυσμενείς επιπτώσεις από την παραινόμενη “αργία” του Αρχαιολογικού Μουσείου και είχαμε χαρακτηρίσει ως “ΝΤΡΟΠΗ” το γεγονός ότι επί τόσο μακρό χρονικό διάστημα το Μουσείο παρέμενε κλειστό, επειδή δεν είχαν εξευρεθεί οι απαιτούμενες πιστώσεις για την ολοκλήρωση των εργασιών για την ανακαίνισή του. Και θέλουμε να πιστεύουμε ότι το Μουσείο θα ανοίξει και πάλι τις πύλες του μέσα στον προσδιοριζόμενο από το υπουργείο Πολιτισμού χρόνο, ώστε να μη βρεθούμε στη δυσάρεστη θέση να επανέλθουμε με τους ίδιους αυστηρούς χαρακτηρισμούς.

Γ.Χ.-ς

Για την καλύτερη εξυπηρέτηση των Μελών του Συλλόγου μας ανοίξαμε τραπεζικό λογαριασμό στην Εθνική Τράπεζα με αριθμό 071/296045-13.

Τώρα πλέον η επίστα συνδρομή εκ Δέκα (10) Ευρώ, ως και κάθε ενδεχόμενη έκτακτη εισφορά μπορεί να κατατίθεται στον προαναφερόμενο λογαριασμό.

Τον ίδιο τραπεζικό λογαριασμό μπορούν να χρησιμοποιούν και οι φίλοι του Συλλόγου μας, οι οποίοι επιθυμούν να υποστηρίξουν το έργο μας, όχι μόνον ηθικά αλλά και οικονομικά.

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

2. ΟΙ ΔΗΜΟΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Τον ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ

Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

Η Αθήνα, όπως εξάλλου κάθε ελληνική πόλη, δεν ήταν η αγορά, οι ναοί και τα σπίτια που έκλειναν μέσα τους τα τείχη του άστεως. Ήταν πρώτα από όλα η κοινότητα των ελεύθερων Αθηναίων, που σκορπισμένοι στην Αττική ζούσαν σε αρμονία με τη φύση και μεταξύ τους, συμμετέχοντας εξίσου, πλούσιοι και φτωχοί, αστοί και χωρικοί, στη λήψη των αποφάσεων, στη λατρεία και στους αγώνες (αθλητικούς, καλλιτεχνικούς, δικαστικούς ή πολιτικούς). Το θεμέλιο αυτής της κοινότητας και η μεγάλη κληρονομιά της στο σύγχρονο πολιτισμό, υπήρξε η ομόνοια άστεως και χώρας - αστικού κέντρου και αγροτικής περιφέρειας - και το θεσμικό της πλαίσιο, το σύστημα των δήμων, που δημιούργησε ο Κλεισθένης ως το συνδυαστικό ιστό ανάμεσα στους σκορπισμένους σε ολόκληρη την Αττική πολίτες, που συγκεντρώνονταν για να αποφασίσουν για τα κοινά ανάμεσα στην Ακρόπολη και το χαμηλό βράχο του Αγοραίου Κολωνού, με το ναό του Ηφαίστου και της Εργάνης Αθηνάς, προστατών των εργαστηρίων, κοντά στην είσοδο της πόλης.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι από αυτό το σημείο, την Αγορά - και με αφετηρία τον βωμό των δώδεκα θεών - ξεκινούσαν οι δρόμοι που με το ακτινωτό πλέγμα τους, λίγο πολύ αντίστοιχο με αυτό των σημερινών οδικών αξόνων του λεκανοπεδίου, συνέδεαν το άστυ με τους δήμους της Αττικής, δημιουργώντας έτσι τη φυσική προϋπόθεση της πολιτικής ενότητας της Αττικής. Ήταν

πάνω από 100 (σε 139 υπολογίζονται τον 4^ο αι.) τα χωριά αυτά, όλα κατανεμημένα με τέτοιο τρόπο στις 10 κλεισθένειες φυλές ώστε αυτές να αντιπροσωπεύονται λίγο-πολύ ομοιόμορφα από μία ομάδα δήμων (μία τριτύν) σε κάθε περιοχή (παραλία, βουνό, λεκανοπέδιο). Ακολουθώντας αυτούς τους δρόμους κατέβαιναν λοιπόν οι Αθηναίοι στο άστυ για να αποφασίσουν στην εκκλησία του δήμου, είτε για να οργανωθούν σε εκστρατευτικό σώμα. Σε ένα βαθύτερο επίπεδο οι ίδιοι δρόμοι συνέχισαν την Αττική γη με αόρατους θρησκευτικούς δεσμούς, που έπαιρναν συγκεκριμένη μορφή στις μεγάλες πομπές που έφερναν τους πιστούς της Δήμητρας στο Θριάσιο στα όρια των Μεγάρων, το Διόνυσο από τις Ελευθερές, στα όρια της Βοιωτίας, την Αρτέμιδα από τη Βραυρώνα στην ανατολική ακτή.

Μια ιδιαίτερη διάσταση αποκτά η μετάβαση στη χώρα μέσα από τα νεκροταφεία που συνοδεύουν τους δρόμους στις πύλες του άστεως, τον Κεραμεικό στις όχθες του Ηριδανού και στην αφετηρία της πολυσύχναστης Ιεράς οδού και του Δημοσίου Σήματος, των Αχαρνικών πυλών και του δρόμου για τις Αχαρνές (στο διαμορφωμένο αρχαιολογικό χώρο της πλατείας Κοτζιά και του γειτονικού μεγάρου της Εθνικής Τράπεζας), των πυλών του Διοχάρους στην πλατεία Συντάγματος, αφετηρία του δρόμου για την Παλλήνη και την Κηφισιά (στους σταθμούς "Σύνταγμα" και "Ευαγγελισμός" του Μετρό).

Έξω από το διπλό αστικό κλειό των αθηναϊκών τειχών και των νεκροταφείων απλωνόταν μια περιοχή γεμάτη κήπους, όπου ανάμεσα στα αραιά σπίτια και τα ιερά, ξεχώριζαν τα ξακουστά αθηναϊκά γυμνάσια, η Ακαδημία του Πλάτωνος και το Λύκειο του Αριστοτέλη (αρχαιολογικά γνωστά και τα δύο στο Βοτανικό και στη Ρηγίλλης αντίστοιχα), ενώ χαμένος στα δέντρα βρισκόταν κάπου και ο "κήπος" του Επικούρου. Την πνευματικότητα του Αττικού τοπίου ακτινοβολεί η (για μας άπιαστη πλέον) εικόνα της όχθης του Ιλισού στον πλατωνικό Φαίδρο: "Όμορφο μέρος, μα την Ήρα. Παχύ ίσκιο ρίχνει γύρω του το ψηλό πλατάνι και πανέμορφη είναι η ψηλή σκιερή λυγαριά που ο ανθός της ευωδιάζει τον τόπο. Κάτω από τον πλατάνο, όλο χάρη αναβλύζει από την πηγή κρύο νερό, που σου παγώνει τα πόδια. Όπως δείχνουν τα αγάλματα και οι κόρες ο χώρος είναι ιερός, αφιερωμένος σε κάποιες Νύμφες και στον Αχελώο. Και πόσο καλοδεχούμενο και ευφραντικό είναι το αεράκι του τόπου αυτού, και καλοκαιρινό όπως είναι και ελαφρύ συνοδεύει απαλά το τραγούδι των τζιτζικιών. Μα την πιο πολλή χάρη την έχει η χλόη, που τόσο απαλά απλώνεται κάτω και τόσο πλούσια, που αν ξαπλωθείς θα σου προσφέρει ένα θαυμάσιο προσκέφαλο".

Πιο πέρα ακόμη, όσο έφθαναν τα όρια της πόλης, απλωνόταν ένα ευχάριστο, καλλιεργημένο τοπίο, μέσα στο οποίο, καθώς δείχνουν σήμερα οι ανασκαφές, πρόβαλαν, δίνοντάς του μια - ά-

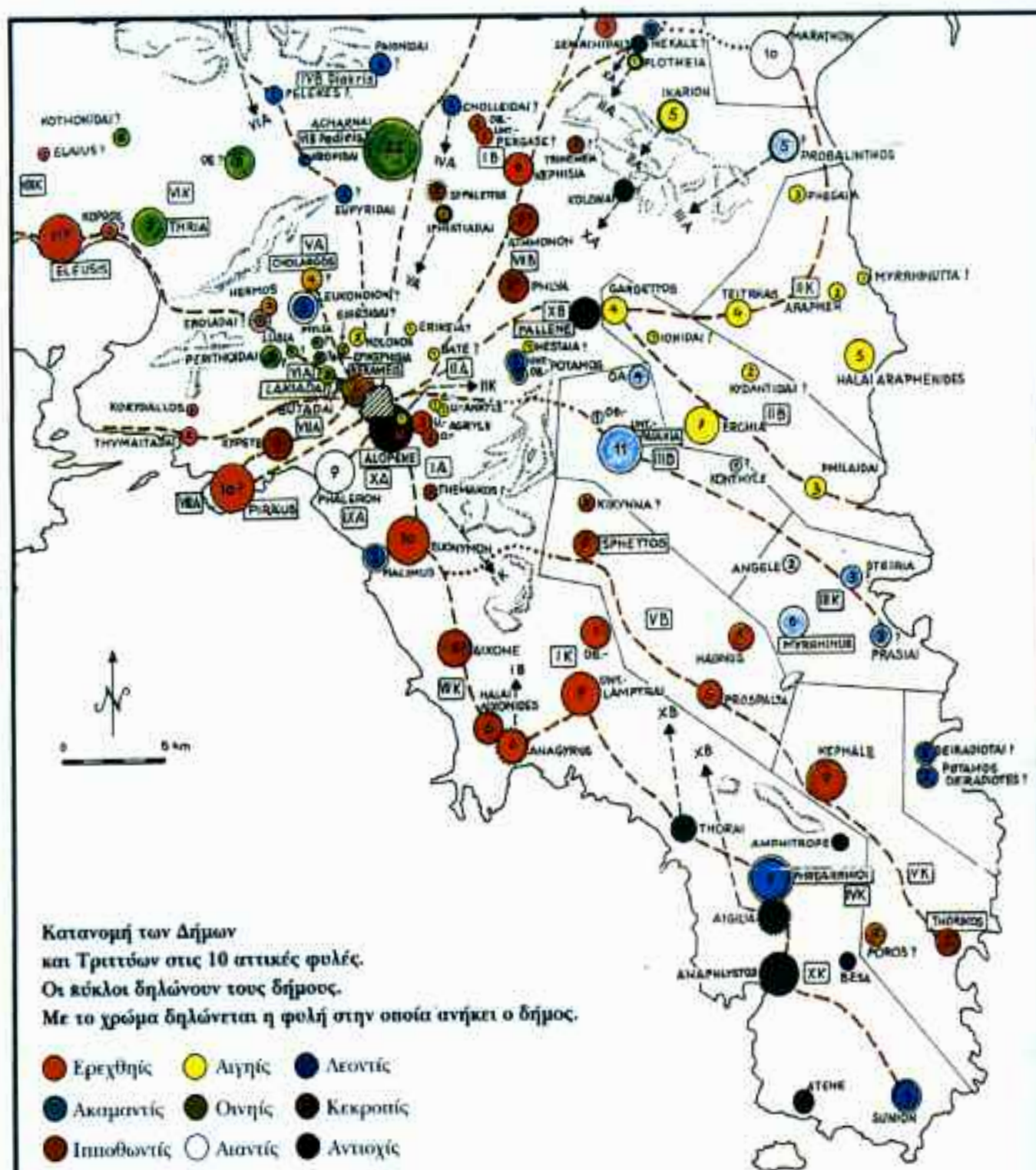
Το επιτύμβιο στήλη της Φρασίκλειας που βρέθηκε στο νεκροταφείο της Μυρωναίου στη Μερρόντα, έργο των μέσων περίπου του 5ου αιώνα π.Χ. (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

γνωστή σε μας - αίγλη, οι οικογενειακοί ταφικοί περιβόλοι, κτισμένοι στην άκρη των δρόμων με τις χαμηλές μάντρες, τις φυτεμένες σε όλο το μήκος τους με ελιές. Τα αγροτόσπιτα ήταν λίγα, σκορπισμένα εδώ και εκεί, καθώς οι κάτοικοι των κοντινών δήμων κατοικούσαν συνήθως μόνιμως στην πόλη και πηγαινοέρχονταν, όταν το απαιτούσαν οι εργασίες τους, στα χωράφια, όπως ο άτυχος εκείνος Ερατοσθένης του ομώνυμου λόγου του Λυσία που γύρισε σπίτι πριν την ώρα του.

Αν από ψηλά μπορούσαμε, όπως ο Τρυγαίος πάνω στο σκαθάρι του, να αγκαλιάσουμε με μια ματιά το λεκανοπέδιο, η Αθήνα με κέντρο τη λαμπρή κορώνα της Ακρόπολης θα φάνταζε, στη μέση των λόφων της, σαν αστέρι με τους δρόμους αστράμειες αχτίδες μέσα από μια πράσινη θάλασσα να την ενώνουν με τα γύρω χωριουδάκια. Σαν μια βίαιη εισβολή της πόλης στον αγροτικό αυτό παράδεισο, μια μαχαίριά που τον έκοβε στα δύο, θα φάνταζε αντίθετα ο ευθύγραμμος οχυρός διάδρομος των Μακρών Τειχών με τις μεγάλες αμαξίτες λεωφόρους που τον συνόδευαν μέσα και έξω από τα τείχη έως το λιμάνι του Πειραιά, αποξενώνοντας και απομονώνοντας την πόλη από το φυσικό περιβάλλον και παρελθόν της, ενώ συγχρόνως της άνοιγαν, πέρα από το αγροτικό παρόν, τους ορίζοντες ενός νέου επικίνδυνου θαλασσοκρατορικού μέλλοντος. Όμως

σήμερα δεν θα μιλήσουμε για τον Πειραιά.

Για τους καλούς καγαθούς Αθηναίους της καλής εποχής, όπως ο Αριστοφάνης, ήταν οι δήμοι της Αττικής - όχι οι τριήρεις και οι νεώσοικοι - που όχι μόνο έδωσαν το όνομα αλλά και τη ραχοκοκαλιά της αθηναϊκής δημοκρατίας. Τι ήταν αυτοί οι δήμοι; Έξω από τον Πειραιά, την Ελευσίνα, τα φρούρια του Σουνίου και του Ραμνούντος - και το βιομηχανικό χωριό του Θορικού - μάταια θα αναζητήσουμε στο τοπίο της Αττικής, στις παρυφές του Λεκανοπεδίου ή πέρα από τον κύκλο των βουνών που το περιβάλλουν, κάποιους συγκροτημένους, όπως τα σύγχρονα χωριά, οικισμούς. Το τοπίο των μικρών αυτών αγροτικών κοινοτήτων συνέθεταν - τον 4^ο αι. π.Χ. - σκορπισμένες στον κάμπο μερικές - δύο ως τρεις - ομάδες σπιτιών, συνήθως γύρω από ένα πηγάδι στο σταυροδρόμι των πλέον σημαντικών δρόμων της περιοχής. Συνολικά θα ήταν δεν θα ήταν μερικές δεκάδες σπίτια, κτισμένα στο βάθος του κήπου, ή πάνω στο μαντρότοιχο, στην άκρη του χωραφιού, όπου εναλλάσσονταν με οικογενειακούς ταφικούς περιβόλους και μικρά ιερά. Όχι σπάνια συναντούσες μέσα στους αγρούς απομονωμένες κατοικίες ή συγκροτήματα δύο ή τριών κατοικιών, κάποιο αλώνι ή κάποια αγροτική αποθήκη, που και αυτά αραιώναν προς τις εσχατίες, όπου γειτόνευαν με τα καμίνια των κεραμείων. Όσο για το κέντρο του δήμου δεν πε-

ριμένουμε τίποτε περισσότερο από τα γραφεία της κοινότητας, κάποιο ιερό, κάποια στοά, ίσως ένα απλά θεατράκι. Κάποιοι δέ μοι διέθεταν μια "ακρόπολη".

Όπως εύκολα διαπιστώνεται στον χάρτη, η απόσταση ανάμεσα στα όρια του δήμου δεν ξεπερνούσε τα 3 έως 4 χιλιόμετρα, απαιτούσε δηλαδή πορεία το πολύ μιας ώρας, έτσι ώστε η μεγαλύτερη απόσταση που θα είχε να διανύσει κάποιος από το σπίτι του ως το κεντρικό ιερό, το θέατρο ή την αγορά, να είναι ακόμη και στην ακραία περίπτωση του κατοίκου των εσχαιών το πολύ 20 έως 30 λεπτά. Το σχήμα συμφωνεί με τα όσα γνωρίζουμε για τον πληθυσμό των δήμων. Με βάση το εκλογικό μέτρο, που υποθέτουμε ότι ήταν 42 δημότες (ανδρών με δικαιώματα πολίτη) για κάθε βουλευτή, υπολογίζεται ότι ο συνολικός αριθμός των οικογενειών - συνεπώς και των σπιτιών - κατά δήμο δεν ξεπερνούσε τα 20- 30 σπίτια στους μικρούς δήμους, το πολύ τα 300 σπίτια στους μεγαλύτερους, το πιθανότερο δε είναι να ήταν μικρότερος, αν λάβουμε υπόψη ότι μεγάλος αριθμός των δημοτών δεν κατοικούσε, ούτε καν είχε περιουσία στο δήμο του.

Ο τύπος των οικισμών, όπως και το τοπίο της Αττικής, δεν ήταν βέβαια ομοιόμορφος. Παράλληλα με τους δήμους της μικρής και μεσαίας ιδιοκτησίας που περιγράψαμε (στην Παραλία και τη Μερέντα οι αξίες των χωραφιών δεν ξεπερνούν συνήθως τις 1500 δραχμές) και που χαρακτηρίζει η εντατική καλλιέργεια της αμπέλου και των οπωροφόρων από τον ίδιο τον ιδιοκτήτη, έχουμε τους δήμους που μοιράζονται τον κάμπο (Ερχιά, Αγνούς, Πρόσπαλτα) με τα μεγάλα κτήματα (οι αξίες στα Σπάτα κυμαίνονται μεταξύ 2.000 και 6.000 δρχ.) και εκτατική καλλιέργεια των δημητριακών, όπου

την εικόνα του τοπίου προσδιορίζουν τα μικρά, διάσπαρτα σπία- χωρίς λουτρά, ανδρώνες ή αποθήκες - που προορίζονται για τους επιστάτες των απόντων μεγαλοκτηματιών, όπως στην περιοχή του Αεροδρομίου των Σπάρτων και της Αθήνης στη Λαυρεωτική.

Την αρχαιολογική περιγραφή των αττικών δήμων συμπληρώνουν, με την αίσθηση της αμεσότητας που ταιριάζει στην απλή και αυτάρκη ζωή στους αγρούς, τα κείμενα των κωμικών και των ρητόρων. Μέσα από τα όνειρα του Δικαιοπόλη, την αντικειμενική γλώσσα των επιγραφών ή το λόγο του Δημοσθένη (55, 1275) τα σπίτια στο βάθος των κήπων ανάμεσα στις συκίες και τις ελιές ή στην άκρη ενός αμπελώνα ξαναζωντανεύουν μπροστά μας, και γεμίζουν πάλι από την κνίσσα και τις φωνές του γείτονα, που θα φιλοτιμηθεί να στείλει το κέρασμα από τη γιορτή. Οι αποστάσεις ανάμεσα σ' αυτά τα σπίτια δεν είναι ποτέ τέτοιες, που να καταστρέψουν το σπουδαιότερο στοιχείο της δημοτικής ζωής, την αίσθηση της γειτονίας με τα καλά και τα κακά της, την - αναγκαία στις αγροτικές εργασίες - αλληλοβοήθεια των γειτόνων και τη συμπαράστασή τους μπροστά στον κίνδυνο μιας ανεπιθύμητης εισβολής αλλά και τις ατελείωτες προστριβές για τους φράχτες και τις αποχετεύσεις.

Πέρα από αυτό ο δήμος αντιπροσωπεύει στην Αθήνα τη συλλογική μνήμη που εγγυάται για τη γνησιότητα του γάμου, των παιδιών και της ιδιοκτησίας των πολιτών. Οι τάφοι που συχνά συναντούμε στην άκρη των χωραφιών, αν δεν αποδεικνύουν ότι οι ιδιοκτήτες τους πέρασαν τη ζωή τους στο δήμο, μας διαβεβαιώνουν ότι ο δήμος αποτελεί το απαραίτητο πλαίσιο της δημόσιας ζωής του Αθηναίου, η οποία αρχίζει και τελειώνει εδώ. Ο ισχυ-

ρός συνεκτικός δεσμός των δημοτών επιβεβαιώνεται μέσα από τις γιορτές και τα πανηγύρια. Τους δεσμούς ανάμεσα στους συντοπίτες αλλά και με τους δημότες που ζουν ή περνούν τον περισσότερο χρόνο μακριά, στην Αθήνα ή τον Πειραιά, κρατεί ζωντανούς και ανανεώνει η συμμετοχή στη σοδεία και ενδεχομένως στα δημοτικά πράγματα, κυρίως όμως στις γιορτές και τα πανηγύρια που συνθέτουν τη θρησκευτική ζωή του δήμου. Οι γιορτές στους δήμους είναι συνήθως χειμωνιάτικες, τον Ποσειδεώνα και το Γαμηλιώνα μήνα (Δεκέμβριο- Ιανουάριο), όταν η γη κοιμάται και οι αγροτικές εργασίες παύουν. Είναι οι πιο ευχάριστες στιγμές στη μονοτονία της ζωής του μικρού χωριού. Συγγενείς και φίλοι παιδικοί ξαναβρίσκονται στην παλιά γειτονιά μακριά από τις έννοιες των δικαστηρίων και της πολιτικής. Έρχονται με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, κουβαλώντας μαζί τους φαγητά και κρασί. Στρώνουν κλαδιά και χόρτα (σιβάδες) γύρω στο ιερό και περνάνε τη μέρα τρώγοντας, πίνοντας και κερνώντας ο ένας τον άλλο. Οι διασκεδάσεις που συνοδεύουν το φαγοπότι είναι απλές - τραγούδια, αυτοσχέδια παιχνίδια και αγώνες -, ενώ γύρω στήνονται παράγκες με παιχνίδια για τα παιδιά.

Ανάμεσα στις γιορτές, στις οποίες θα επανέλθουμε στο επόμενο κείμενο, εκείνη που διατηρεί ζωντανό το σύνδεσμο ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, είτε ζουν στην πόλη είτε στο χωριό, είναι η οικογενειακή και εξαιρετικά δημοφιλής γιορτή των φρατριών, τα Απατούρια. Μέσα σε μια χαρούμενη και φιλική ατμόσφαιρα γνωστοί και συγγενείς - ή τέλος πάντων όσοι πιστεύουν ότι έχουν ένα κοινό πρόγονο - μαζεύονται εκείνη τη μέρα, εννιά μήνες μετά το μήνα

των γάμων, τον Γαμηλιώνα, γύρω από το βωμό του Διός. Ο πατέρας ορκίζεται για τη γνησιότητα του παιδιού και κάνει θυσία, από όπου παίρνουν μερίδιο όσοι συμφωνούν (μερίδα λαμβάνειν). Όλα τελειώνουν και εδώ με ένα μεγάλο γλέντι, γεύματα, αγώνες και παιχνίδια. Το οικείο ιερό του Φρατρίου Διός, με το απλό δωμάτιο για τις συγκεντρώσεις και το βωμό δίπλα στο πηγάδι, που μας έδωσε η ανασκαφή του Μυρρινούντα δίνει μια ιδέα του χώρου, που χαρακτηρίζει αυτές τις μικρές λατρευτικές ομάδες - καμιά φορά σε σχέση με τις φρατρίες - όπως οι οργεώνες και οι ανεξάρτητοι θίασοι, έρανοι κλπ. συγγενικοί συχνά σύλλογοι και παρέες, που μαζεύονταν την καθορισμένη ημέρα (για πολλούς, όπως τους γνωστούς από την περιοχή Εικαδείς, η ημερομηνία δίνει και το όνομα του θιάσου) του προστάτη τους θεού ή συνηθέστερα ήρωα για να τον τιμήσουν με θυσία ή με ένα κοινό γεύμα στο ιερό του, στη μέση των αγρών.

Σταδιακά, μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, το ειδύλλιο θα χαθεί. Το άστυ, που έχει διπλασιαστεί με τη δημιουργία του Πειραιά, απορροφά όλο και περισσότερο μέρος του δυναμισμού της Αθήνας και του πληθυσμού της υπαίθρου. Αποκραστικό ρόλο στην αλλαγή του οικιστικού σχήματος και στο χάρτη των καλλιεργειών της Αττικής θα παίξει η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας, καθώς η Αθήνα εξελίσσεται στον αντίποδα του ιδανικού - αριστοτέλειου - προτύπου, μιας βασισμένης δηλαδή στη μικρή και μεσαία ιδιοκτησία πόλης- κράτους (Οικ. 11,66,26). Έχει υπολογιστεί ότι τον 4ο αι. π.Χ. το 7,5% - 9% των πολιτών (2.000 από τους περίπου 22.000-30.000 πολίτες) κατείχαν πάνω από το ένα τρίτο έως το μισό

Μικρή όρκτος με χιτώνα και σχημαμένο τριφερό το κεφάλι (Μουσείο Βραυρώνος, τέλος 4ου αι. π.Χ.)

των (περίπου 1.000 χμ²) καλλιεργήσιμων εδαφών της Αττικής. Θα άγγιζε την αυτοπία η υπόθεση ότι η ουσιαστική αυτή διαφοροποίηση του πληθυσμού της Αττικής δεν θα είχε αντίκτυπο στην οικιστική, κοινωνική και πολιτική εξέλιξη της πόλης και δεν θα οδηγούσε στο τελικό ναυάγιο της ομόνοιας της πόλης, που υπήρξε το κατεξοχήν επίτευγμα της κλεισθένειας ισονομίας.

Το ναυάγιο της ομόνοιας άσπεως και χώρας, πάνω στην οποία είχε θεμελιωθεί η πολιτεία του Κλεισθένη δεν θα ολοκληρωθεί

ωστόσο πριν από την ελληνιστική εποχή, όταν η απόσταση ανάμεσα στους Αθηναίους του άστεως από τους αγροίους που διαφαίνεται ήδη στον Αριστοφάνη (Νεφ. 134 κ.ε.) θα πάρει πλέον και πολιτική μορφή, με τον αποκλεισμό των τελευταίων από την πολιτεία. Θα φθάσουμε έτσι στον περιηγητή Ηρακλείδη ο οποίος στους ευγενείς, γενναίους και ανοιχτούς Αθηναίους αντιπαραθέτει ως μία διαφορετική ράτσα ανθρώπων, τους πολυάσχολους, φλύαρους και καχύποπτους απέναντι στους ξένους κατοίκους της Αττικής.

ΕΠΩΝΥΜΟΙ ΗΡΩΕΣ ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Δ ΗΕΤΙΩΝ

Του ΜΙΧΑΛΗ ΒΛΑΜΟΥ

Μέχρι πριν λίγα χρόνια την Ηετιώνεια Πύλη γνωρίζαμε μόνο από φωτογραφία του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου που είχε ληφθεί την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα.

Εκτοτε η συσσώρευση μπαζών από το σκάμμα των ναυπηγείων Βασιλειάδη κάλυψε τα πάντα. Πάνω από αυτά τα προσφυγικά παραπήγματα του 1922 δεν άφησαν ίχνος και οι βομβαρδισμοί του 1944 συμπλήρωσαν την καταστροφή. Από την αρχαία πύλη έμενε μόνο η ονομασία "Καστράκι".

Ωστόσο εξεδηλώθη το ενδιαφέρον του Συλλόγου των Φίλων Αρχαιολογικού Μουσίου Πειραιώς. Με εμπνευστή τον Έφορο Αρχαιοτήτων κ. Γεώργιο Σταϊνχάουερ και ενέργειες του προέδρου μας κ. Ιωάννη Πολυχρονόπουλου διετεθή ο χώρος από τον ΟΛΠ, ευρέθηκαν πιστώσεις και άρχισαν οι έρευνες του Γεωργίου Σταϊνχάουερ και των συνεργατών του ερευνητών. Η Πύλη καθαρίστηκε, οι σκορπισμένοι της δόμοι συγκεντρώθηκαν για να γίνει η αναστήλωση και οι ανασκαφές επεξετάθησαν σε όλο τον γύρω χώρο του λόφου μέχρι σχεδόν την ακτή. Έτσι ήρθαν στο φως και τα τείχη που ξεκινούσαν από τη Πύλη, το μεν ένα προς ανατολάς, κάθετα προς τις γραμμές των ΣΕΚ,

πάνω από τις οποίες βρέθηκε άγνωστος μέχρι τώρα τετράγωνος πύργος - και από κει προς τον λιμένα των Αλών, μέσα στον οποίο προχωρούσε εκεί που τώρα σταθμεύουν τα πλοία για την Κρήτη. Μπροστά από το τείχος βρέθηκε τάφος βαθιά που έφθανε μέχρι τη θάλασσα. Το άλλο σκέλος του τείχους από τη δυτική πλευρά της Πύλης ακολουθεί νότια πορεία στο φρύδι του λόφου με κατεύθυνση προς το Σιλό, περίπου ανατολικότερα του όρμου της Κρεμμυδαρούς.

Τώρα έχουμε πλήρη εικόνα του τόπου και του μνημείου. Ένας λόφος ύψους 20 περίπου μέτρων στην κορυφή του οποίου είναι κτισμένη η Πύλη. Από κει σε ορθή σχεδόν γωνία ξεκινούν τα τείχη, το ένα ανατολικά και το άλλο προς νότο. Στον ίδιο χώρο βρέθηκαν λατομεία λίθου που χρησιμοποιήθηκε για την οικοδόμηση των τειχών και ίχνη κτισμάτων. Οι ανασκαφές συνεχίστηκαν προς πλήρη αποκάλυψη του χώρου με την ελπίδα να αποκαλυφθεί και το Αφροδίσιον, τέμενος της Αφροδίτης, που ευρίσκετο εντός

Τώρα έχουμε πλήρη εικόνα του τόπου και του μνημείου. Ένας λόφος ύψους 20 περίπου μέτρων στην κορυφή του οποίου είναι κτισμένη η Πύλη. Από κει σε ορθή σχεδόν γωνία ξεκινούν τα τείχη, το ένα ανατολικά και το άλλο προς νότο. Στον ίδιο χώρο βρέθηκαν λατομεία λίθου που χρησιμοποιήθηκε για την οικοδόμηση των τειχών και ίχνη κτισμάτων. Οι ανασκαφές συνεχίστηκαν προς πλήρη αποκάλυψη του χώρου με την ελπίδα να αποκαλυφθεί και το Αφροδίσιον, τέμενος της Αφροδίτης, που ευρίσκετο εντός

Μακέτα για τα έργα αναστήλωσης της αρχαίας πύλης της Ηετιώνειας

των τειχών και κοντά στην Πύλη. Μετά την ολοκλήρωση των ανασκαφών ο χώρος καθαρίστηκε, φυτεύθηκε και διαμορφώθηκε ώστε να γίνει επισκέψιμος. Έτσι προστέθηκε ένα ακόμη αξιοθέατο μνημείο στον Πειραιά - και η περιοχή αναβαθμίστηκε με - τη μεταφορά εκεί και εγκατάσταση του ΥΕΝ σε παρακείμενο κτήριο του ΟΛΠ. Αν προχωρήσει δε και η προγραμματισμένη ήδη πλήρης αποκάλυψη του Διπύλου, που βρίσκεται ανάμεσα στην πλατεία Ιπποδαμείας και στη Γέφυρα Καλαμάκι, ο Πειραιάς θα αποκτήσει δύο σπουδαίους πόλους έλξεως επισκεπτών και τουριστών και θα πάρει επιτέλους μέρος από την αρχαία του αίγλη.

Ας επανέλθουμε όμως στην Ηετιώνεια. Έτσι ονόμαζαν οι αρχαίοι τη γλώσσα γης στη δυτική παραλία του λιμένος που ξεκινά από το μυχό του, όπου τώρα ο παραδοσιακός σταθμός των ΣΕΚ και καταλήγει αριστερά τω εισπλέοντι, στο ακρωτήριο που εσχηματίζεται στην αρχαία είσοδο του λιμένος. Ο Θουκυδίδης στο Θ' βιβλίο του αποκαλεί την Ηετιώνεια "χηλή" του Πειραιώς που σημαίνει οπλήζω με δύο νύχια. Και κάπως έτσι θα 'μοιαζε το α-

Η πύλη της Ηετιώνειας σήμερα

κρωτήρι με δύο πύργους, ένα στρογγυλό κι ένα τετράγωνο αλλά και η βόρεια πύλη στην κορυφή του λόφου με τους δύο κυκλικούς πύργους. Ήταν ένα θαυμάσια κατασκευασμένο οχυρό που προστάτευε τον λιμένα του Κανθάρου από τα δυτικά. Οι Τετρακόσιοι είχαν οχυρώσει τον χώρο αλλά οι Δημοκρατικοί αντιδρώντας κατέστρεψαν αυτές τις οχυρώσεις. Η σημερινή μορφή της οχυρώσεως οφείλεται στον Κόνωνα, ο οποίος μετά τη νικηφόρο ναυμαχία της Κνίδου ανοικοδόμησε τα Μακρά Τείχη και ολοκλήρωσε την οχύρωση του Πειραιώς. Προς ανατολάς η οχύρωση κατηυθύνετο και συνεχίζετο μέσα στον λιμένα των Αλών που στην αρχαιότητα πρέπει να ήταν ρηχό έλος και συνεδέετο με το βόρειο τείχος της πόλης. Προς νότον κατέληγε, όπως είπαμε, στη θάλασσα προστατεύοντας το εκεί ακρωτήριο.

Τι να σημαίνει Ηετιώνεια; Αυτή η γεμάτη φωνήεντα λέξη έχει όλα τα χαρακτηριστικά της ελληνικής γλώσσας. Πλούτο φωνηέντων και απαλούς ήχους. Οι Έλληνες την απέδιδαν στη λέξη Ηετίων, που ήταν ο επώνυμος ήρωας της περιοχής στον οποίο, όπως και στον Μούνιχο, απέδιδαν μεγάλες τιμές οι αρχαίοι Πειραιείς. Ήταν ο πρώτος "κατακτησάμενος την γην της Ηετιωνείας". Άλλοι ήρωες με το όνομα Ηετίων ήταν ο πατέρας της Ανδρομάχης και πεθερός του Έκτορος, βασιλιάς πόλεως της Μυσίας Μικράς Ασίας. Επίσης ο πατέρας του Κυψέλου, ονομαστού τυράννου της Κορίνθου.

Ετυμολογικώς όμως η λέξη Ηετίων εξ ου Ηετιώνεια μας οδηγεί στη λέξη Αετίων (αετός) και στην ιωνική μορφή του, δια της τροπής του α σε η, Ηετίων.

ΜΙΧ. ΒΛΑΜΟΣ

Η πόλη της Αθήνας στα χρόνια της απαγόρευσης (της αρχαίας θρησκείας)

Όταν ο Ευνάπιος από τις Σάρδεις, σε ηλικία δεκαέξι χρονών, αποβιβάστηκε στο λιμάνι του Πειραιά το 362 μ.Χ. για να σπουδάσει ρητορική και φιλοσοφία στις ξακουστές σχολές των Αθηνών αντίκρισε ένα μαινόμενο πλήθος μαθητών που προσπαθούσαν να προσελκύσουν υποψήφιους νέους για τις διάφορες σχολές τους. Ο ιδιοκτήτης του καραβιού που τον μετέφερε στην Αθήνα, ως παλαιός φίλος και φιλοξενούμενος του διάσημου δασκάλου ρητορικής Προαιρέσιου, θεώρησε χρέος του να οδηγήσει τον Ευνάπιο, μαζί με πλήθος άλλων νέων, στο σπίτι του τελευταίου. Αν και χριστιανός, ο Προαιρέσιος υπήρξε διδάσκαλος πολλών επιφανών παγανιστών (εθνικών) και χριστιανών λογίων που φοίτησαν στην Αθήνα, μεταξύ των οποίων και ο αυτοκράτορας Ιουλιανός. Τον ίδιο χρόνο της άφιξης του Ευνάπιου, ο διάσημος πρώην μαθητής του Προαιρέσιου διένυε ήδη τον δεύτερο χρόνο της βασιλείας του, ύστερα από σχεδόν μισό αιώνα χριστιανών αυτοκρατόρων. Στο διάστημα αυτό ο χριστιανισμός είχε ανακηρυχθεί ως η επίσημη θρησκεία του ρωμαϊκού κράτους από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο και πολλοί υπήκοοί του είχαν ήδη ασπαστεί τη νέα θρησκεία.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί πως ο πλήρης εκχριστιανισμός της αυτοκρατορίας υπήρξε μία αργή διαδικασία, η οποία ολοκληρώθηκε με διά-

φορα ενδιάμεσα στάδια σε διάστημα δύο περίπου αιώνων, δηλαδή μέχρι το 600 μ.Χ. Στη μεταστροφή του ρωμαϊκού κόσμου από την ειδωλολατρία στον χριστιανισμό συνέβαλαν, πέραν της ειλικρινούς μεταστροφής των πιστών, η διαρκώς αυξανόμενη πίεση που ασκούσε η κρατική και η υποστηριζόμενη από αυτή, νεοϊδρυθείσα, εκκλησιαστική εξουσία απέναντι στον πληθυσμό με σειρά νόμων και απαγορεύσεων, σποραδικών κρου-

Γράφει

ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

Δρ. Αρχαίας Ιστορίας
του Πανεπιστημίου Οξφόρδης

σμάτων βίας εναντίον ειδωλολατρικών ναών και αρχαίων αγαλμάτων, αλλά και πογκρόμ από φανατικούς χριστιανούς εναντίον των εθνικών συμπολιτών τους. Υπό το βάρος οικονομικών και πολιτικών κυρώσεων ή του διαγραφόμενου κοινωνικού αποκλεισμού τους, οι εναπομείναντες εθνικοί συχνά αναγκάζονταν να κρύβουν τα πραγματικά τους θρησκευτικά αισθήματα. Ωστόσο μέχρι το τέλος του 4ου αιώνα μ.Χ., δηλαδή σχεδόν εβδομήντα χρόνια μετά τον θάνατο του Μεγάλου Κωνσταντίνου, η πλειοψηφία των κατοίκων των περισσότερων πόλεων της σημερινής Ελλάδας και της Μικράς Ασίας φαίνεται πως παρέμενε πιστή στους αρχαίους θεούς. Η κατάκτηση της εξου-

σίας από τον ενθουσιώδη ειδωολάτρη Ιουλιανό το 361 μ.Χ. αναπτέρωσε τις ελπίδες των ομοϊδεατών του για την αποκατάσταση της αρχαίας λατρείας. Λόγω, όμως, της ιδιαίτερα σύντομης παραμονής του στο θρόνο (361-363 μ.Χ.) και κάποιων αδέξιων χειρισμών του, η θρησκευτική πολιτική του απέτυχε, ενώ τα όποια αποτελέσματά της υπήρξαν παροδικά. Η περίοδος μεταξύ του θανάτου του και των αρχών του 5ου αι. θα σημάνει τη σταδιακή και αυξανόμενη μεταστροφή του πληθυσμού προς τον χριστιανισμό καθώς και την καταστροφή και ερήμωση μικρών και μεγάλων ειδωλολατρικών ιερών τόπων και μνημείων (π.χ. Ολυμπία, Δελφοί, Επίδαυρος, Ελευσίνα).

Μετά από τη σύντομη αυτή εισαγωγή ας επιστρέψουμε στην Αθήνα του 4ου αιώνα και ας επιχειρήσουμε να διακρίνουμε τις σημαντικές αλλαγές της περιόδου αυτής σε διάστημα δύο αιώνων.

Αν υποθέσουμε πως αποβιβαζόμασταν μαζί με τον Ευνάπιο στον Πειραιά, το φθινόπωρο του 362, θα είχαμε την εντύπωση πως επισκεπτόμαστε μια ξακουστή και γεμάτη αίγλη, αλλά ταυτόχρονα επαρχιακή, πανεπιστημιούπολη (κάτι σαν την Οξφόρδη και το Κέιμπριτζ σήμερα), η οποία υπαγόταν διοικητικά σε μια ασήμαντη επαρχία του ρωμαϊκού κράτους με πρωτεύουσα την Κόρινθο. Δύσκολα θα αντιλαμβανόταν κανείς ότι βρισκό-

μαστε 50 περίπου χρόνια μετά τη θρησκευτική επανάσταση του Μ. Κωνσταντίνου. Μην ξεχνάμε πως βρισκόμαστε στα χρόνια του Ιουλιανού, ο οποίος φρόντισε να επαναφέρει τη δημόσια λατρεία των αρχαίων θεών που είχαν απαγορευτεί οι προκάτοχοί του και να στραφεί εναντίον των μελών της ελληνικής ανώτερης τάξης που είχε συμβιβαστεί με τον χριστιανισμό του προηγούμενου καθεστώτος. Ωστόσο, η παραδοσιακή όψη της Αθήνας δεν οφειλόταν τόσο στην εύνοια του νέου αυτοκράτορα, όσο στην προσήλωση της μεγάλης πλειοψηφίας της τοπικής άρχουσας τάξης και των δημοφιλών σχολαρχών στους αρχαίους θεούς καθώς και στην αίγλη των μνημείων του παρελθόντος που είχαν συντελέσει από κοινού στη δημιουργία μιας ιδιόζουσας ασυλίας απέναντι στις επαναλαμβανόμενες αυτοκρατορικές απαγορεύσεις και τις καταστροφές αρχαίων ναών, τις οποίες γνωρίζουμε από άλλες περιοχές. Είναι χαρακτηριστικό πως μέχρι το τέλος του 4ου αι. παραδοσιακές γιορτές, μεταξύ αυτών και η πομπή των Παναθηναίων, χωρίς όμως τις καθιερωμένες θυσίες ζώων, συνέχιζαν να τελούνται υπό την ανοχή της κεντρικής εξουσίας. Δίπλα στα μνημεία του ένδοξου παρελθόντος, πολυτελείς επαύλεις, που ανήκαν στα μέλη της τοπικής άρχουσας τάξης και των σχολαρχών καθώς και μεγάλα συγκροτήματα δημόσιων λουτρών αποτελούσαν τη καρδιά της πόλης. Πολλοί από τους λαμπρούς ναούς της Αθήνας διατηρούνταν ακόμα σε αρκετά καλή κατάσταση παρ' όλες τις σημαντικές καταστροφές από τις επιδρομές των Ερούλων (267 μ.Χ.) και των Γότθων (396 μ.Χ.) αλλά και την οικονο-

μική δυσπραγία ως συνέπεια της δήμευσης της περιουσίας των ναών από το κράτος και του γενικότερου φόβου. Μέχρι τουλάχιστον τα μέσα του 4ου αι., οι χριστιανοί της Αθήνας φαίνεται πως παρέμεναν μια σχετικά μικρή μειοψηφία.

Το στοιχείο αυτό μαζί με την προστασία και υποστήριξη της αρχαίας θρησκείας από την τοπική άρχουσα τάξη και τους κατά καιρούς διοικητικούς υπαλλήλους του κράτους φαίνεται πως αλλάζει δραστικά κατά τη διάρκεια του 5ου αιώνα. Ο χριστιανισμός εξαπλώνεται συνεχώς στις ανώτερες τάξεις και στη γραφειοκρατία του κράτους, επιβάλλοντας μεγαλύτερη συμμόρφωση της κοινωνίας, της εκπαίδευσης και της ηθικής προς το νέο χριστιανικό μοντέλο. Τούτο προδίδουν και τα ίδια τα σωζόμενα κείμενα των νεοπλατωνικών φιλοσόφων της Αθήνας, όπως και του ίδιου του Ευνάπιου, τα οποία εκφράζουν μια αυξανόμενη αγωνία και ηττοπάθεια, ενώ διάχυτο είναι το αίσθημα της ολοένα συρρίκνωσης του κύκλου τους και των υποστηρικτών του. Η επιβίωση των αθηναϊκών σχολών αλλά και των μνημείων του παγανιστικού παρελθόντος απαιτούσε από μέρους τους ευελιξία και προσαρμογή στα νέα δεδομένα. Ήταν αναγκασμένοι να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί όταν εξέφραζαν τις απόψεις τους για το θείον και να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα διακριτικά και μακριά από τα βλέμματα των ήδη ισχυρών χριστιανών συμπολιτών τους και των εκπροσώπων της κεντρικής εξουσίας που σχεδόν πάντα ήταν τώρα χριστιανοί. Ήδη από τον πρώιμο 5° αι., οι πρώτες εκκλησίες υψώνονται επιδεικτικά στην καρδιά της πόλης, όπως ο τετράκογχος

ναός στο αίθριο της Βιβλιοθήκης του Αδριανού και η Βασιλική του Ιλισού. Την ίδια περίοδο, οι αρχαίοι ναοί γίνονται περισσότερο ευάλωτοι απέναντι στην όλο και αυστηρότερη αντιπαγανιστική νομοθεσία, στις αρνητικές διαθέσεις του χριστιανικού όχλου και των τοπικών επισκόπων αλλά και στις κατά καιρούς φυσικές καταστροφές.

Οποιαδήποτε οικονομική ή άλλη υποστήριξη των μνημείων αυτών την περίοδο αυτή θα μπορούσε να επιφέρει την άμεση κοινωνική και οικονομική εξόντωση των υπευθύνων, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους θέση. Ήδη πριν το τέλος του 5ου αιώνα σημαντικά αρχαία ιερά της πόλης, όπως ο Παρθενώνας και το Ασκληπιείο στη νότια κλιτή της Ακρόπολης, θα μετατραπούν σε εκκλησίες. Το λατρευτικό άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου και εκείνο της Αθηνάς Προμάχου στην Ακρόπολη μαζί με πλήθος αριστουργημάτων αρχαίας τέχνης από άλλες ελληνικές πόλεις θα μεταφερθούν στην Κωνσταντινούπολη. Ένα μεγάλο πλήθος αγαλμάτων και ναών θα πέσουν θύματα του θρησκευτικού μένους των χριστιανών ή απλώς θα επαναχρησιμοποιηθούν για άλλους σκοπούς (π.χ. οικοδομικό υλικό). Μία μόνο μικρή ομάδα μορφωμένων χριστιανών θα διαμαρτυρηθεί για τη συστηματική καταστροφή των αρχαίων μνημείων και θα επιδιώξει τη διατήρησή τους χάριν της καλλιτεχνικής τους αξίας. Σε διάστημα μόλις εκατό πενήντα χρόνων οι όροι μεταξύ των διωκόμενων χριστιανών και των παγανιστών διωκτών τους είχαν πλήρως αντιστραφεί.

Η περίοδος του Ιουστινιανού (518-565 μ.Χ.) συμπίπτει με την τελευταία φάση ευρείας κλίμα-

κας διώξεων κατά του παγανισμού από το κράτος. Το κλείσιμο των φιλοσοφικών σχολών της Αθήνας το 529 μ.Χ. θα σημάνει την τελική νίκη των χριστιανών της πόλης ενάντια στα εναπομείναντα μέλη της παγανιστικής αριστοκρατίας και των νεοπλατωνικών σχολών της αλλά και της νέας κοσμοθεωρίας που απέκλειε ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνο-ρωμαϊκής παράδοσης. Μέχρι το τέλος του αιώνα ο εκχριστιανισμός της αυτοκρατορίας θα έχει σε γενικές γραμμές ολοκληρωθεί και η Αθήνα θα παρουσιάζει την εικόνα μιας ασήμαντης και παρακμάζουσας επαρχιακής πόλης.

Ο συναρπαστικός κόσμος της υστερορωμαϊκής Αθήνας φωτίζει μια σημαντική όψη του πολιτισμού της ύστερης αρχαιότητας και μας οδηγεί μέσα από τη συστηματική μελέτη του σωζόμενου υλικού στην ανασύσταση μιας εποχής που η πεισματική επιβίωση αλλά και επανεμφάνιση παλαιών στοιχείων σε σχέση με το παρόν συναντά μια σειρά ριζοσπαστικών αλλαγών που αναμορφώνουν τον τρόπο ζωής της μεσογειακής λεκάνης και σηματοδοτούν το τέλος του αρχαίου ελληνορωμαϊκού και την απαρχή του μεσαιωνικού κόσμου.

Δρ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γενικά εγχειρίδια για την εποχή της Ύστερης Αρχαιότητας, μεταφρασμένα στα ελληνικά: Peter Brown, *Ο Κόσμος της Ύστερης Αρχαιότητας 150-750 μ.Χ.* (μετ. Ε. Σταμπόγλη), Αθήνα 1998 - Του ίδιου, *Η Δημιουργία της Ύστερης Αρχαιότητας* (μετ. Θ. Νικολαΐδη), Αθήνα 2001 - G.W. Bowersock, *Ο Ελληνισμός στην Ύστερη Αρχαιότητα* (μετ. Μ. Γιόση), Αθήνα 1996.

ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ

Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΕΙΟΥ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ

Μεταπολεμικά χρόνια στον Πειραιά. Ατέλειωτες προσπάθειες ανασυγκρότησης για την άμεση επούλωση των τραυμάτων που συσώρευσαν οι βομβαρδισμοί και η παρατεταμένη εγκατάλειψη. Ερείπια, παραπήγματα, καταπατήσεις, έντονα προβλήματα στην καθημερινότητα κάθε πολίτη πάνω στην υγεία, τη διατροφή, την εκπαίδευση, την εξεύρεση εργασίας, τις κοινωνικές δομές...

Εποχή που για να ακούσεις ραδιόφωνο έπρεπε να έχεις κάρτα συνδρομητού αλλιώς σφραγιζόταν, για να αγοράσεις καφέ ήθελες ειδικό δελτίο αγοράς, ενώ η εβδομαδιαία αμοιβή του αρτεργάτη εξαρτιόταν από "τον κατ' οκάν παραγόμενον άρτον αλλά και της εψήσεως των φαγητών κλπ" (Το Σωματείο Αρτοποιών Πειραιώς "Η Δημητρά" είχε εκδώσει βιβλίο Καταχωρίσεως Παραγωγής Άρτου στο τυπογραφείο του Π. Σμυρλή).

Για τη λύση των ζωτικών αυτών θεμάτων χρειάστηκε να περάσει αρκετός καιρός και διαδοχικές κυβερνήσεις. Το βασικό πρόσωπο που θα μπορούσε να απευθυνθεί κάποιος και να ελπίζει στην παρέμβασή του ήταν ο εκάστοτε βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πειραιώς και νήσων (Αιγίνης, Τροιζηνίας, Κυθήρων, Σπετιών και Υδρας). Αλλά και οποιοσδήποτε κατείχε μια θέση ήταν τακτικός αποδέκτης μικρών επισκεπτηρίων (cartes visites) με τις απαραίτητες χειρόγραφες συστάσεις για εξυπηρέτηση...

Βουλευτές Πειραιώς και νήσων το 1946-1950 ήταν οι Αβραάμ Ν., Γεννηματάς Ν., Δηλαβέρης Κ., Εμμανουηλίδης Ε., Κάντζας Π., Κιζάνης Θ., Μαντούβαλος Δ., Μαρσέλος Δ., Μελάς Ι., Μπούμπουλης Ν.,

Ντεντιδάκης Π., Πετροπουλάκος Δ., Σαββίδης Σ., Σπηλιώτης Π. και Χρυσόχερης Π.

Μια τέτοια επιστολή - έκκληση προς τους βουλευτές της περιόδου εκείνης έστειλε στις 10-8-1948 και ο Εξωραϊστικός Σύνδεσμος το "Χατζηκυριακειον" Περιφέρειας Ενοριών Αγίου Νικολάου - Ζωοδόχου Πηγής - Αγίου Νεΐλου (Γραφεία στη

Λεωφόρο Χατζηκυριακού 39) με αριθ. πρωτοκόλλου 7, που δημοσιεύουμε κατωτέρω αυτούσια και από την οποία προκύπτει η απαράδεκτη κατάσταση, στην οποία από κάθε πλευρά, βρίσκονταν οι περιοχές των ενοριών αυτών:

Ένα χαρακτηριστικό υπόμνημα του Εξωραϊστικού Συνδέσμου "Το Χατζηκυριακειον" προς τους βουλευτές του Πειραιά για τα προβλήματα της περιοχής κατά το έτος 1948

Εξοχώτατε Κύριε Βουλευτά,

Η μεγάλη και απάντητρα της πόλεως μας συντομία, ήμερ είχε πληρή αρμοσύναν επί κάθε άλλης συντομίας κατά την διάρκεια της πολιτικής περιόδου, έτσι περυσίας υπήρκεν.

Βεβαίως αναγνωρίζοντες τις σημερινές δυσκόλους οικονομικές περιστάσεις, πλην όμως υπάρχουσας ανάγκης αυτές επιστημονικά, αίτητες δεν αποσιώδαμε και μεγάλους διαπύκνους ως επίσης εκκρεμοσύναι ζητήματα να η έργα δε α δύναν να ληφθούν σύντομα προσωποποιητικά μέτρα.

Μεγαλά κοσμήτων, αποφάσει του Α. Συμβουλίου μας, λαμβάνοντες την υπαίτη να φέρωμεν υπό την υπεύθυνον κρίσιν και επιμελούμενοι τα υπέρ της πόλεως φιλανθρωπικά σποθήματα ημών. Σας παρακαλούμεν, εξ ονόματος του Συνδέσμου μας, όπως ενεργήσιν επί της βελτίωσης και αναδιοργάνωσης της μεγάλης και αποκονομικημένης, υπό εργατικό κυρίως στοιχείον, συνοικίας μας ΟΥΤΩ

1) Επαναδιοργάνωση του παραλαιοκού τραμ

Ανάγκη επιστημονική καθόλου η επανοδιοργάνωση του υπό αλκοτέως Παλαιού Τελωνείου μέχρι Σαββερίου παραλαιοκού τραμ. Η κατάληξις και αναδιοργάνωση αυτού γραμμής είναι ανάγκη και δεν κρίνεται επιστημονική

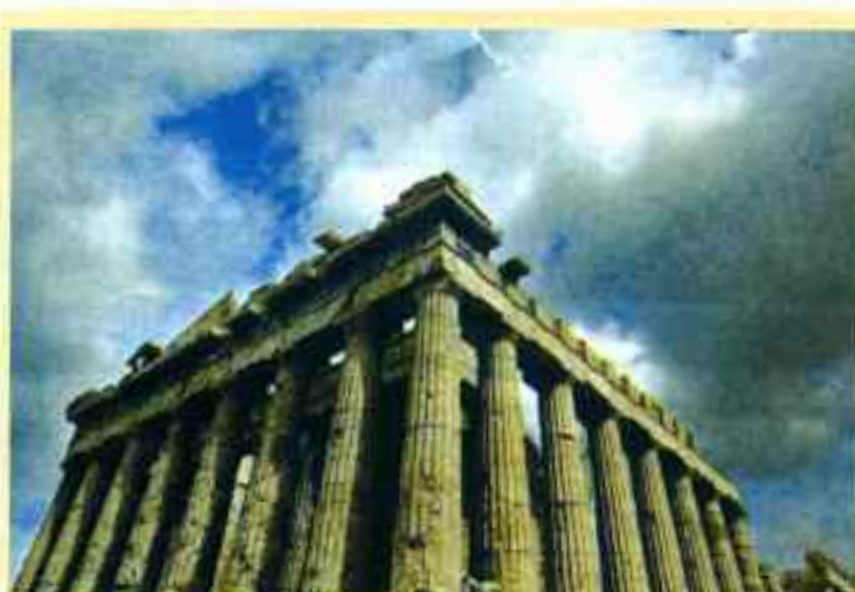
Η επινοητικότητα από αυτήν έχει μόνον θαύμα (ζωή και κίνηση) της περιφέρειας εκείνη, ως και της το φθίνοντα ποσότητας εκεί κοιμητήρια, αλλά κυρίως είναι εννοητικό και εννοητικό θα την κατανοήσουν των της περιφέρειας αυτής κατοίκων. Αυτοπρόσκατος, όταν ενόχληση και αξιολογία των καθίσταται παρά το Υπουργείο και τη Επιτροπή προς το κοινό της συνειδήσεως, προς το κοινό υπέρβαση των 100.000 κατοίκων της.

2) Το Βασιλικόν Περιπέρον

Ως Πειραιώτης πορφυρέας θα ενθυμείσθε τον ζωικόκοτον (και δι' άλλην την πόλιν μας) χώρο του Βασιλικού Περιπέρου (Παλαιό) ως ήτο μέχρι των προπολεμικών ετών και το οποίο, εκτός της αρχαιολογικής του αξίας, με το μεγάλο βασίλειον του από πεντάκωκα και διάμους, εν συνεχεία με την γήρυσή του θα μπορούσε πλέον να γίνει τον μόνον ζωικόκοτον εντόμια της πόλεως μας.

Της υποστηρικτικής όρασης η Πειραιώτικη πολιτική περιέχον τον χώρο αυτόν και η πελάγιστος να καθαρόν αέρα. Της Κυριακής ήτο ενδιαφέρει των εργατικών οικογενειών. Δυστυχώς από της πολιτικής περιόδους έκανε πραγματικά από λαθροοικοδόμους ή νομίμως ανεγέρθησαν διάφορα καταστήματα, ανόρθι και άπεκρο προς την όψη και αξία του χώρου αυτού. Ήδη έχει κατασκευαστεί αρκετόν μέρος του χώρου αυτού, πλην όμως και υπό το καθεστώς ότι έχει εγκαταστήσει μετέωρα και ή κίνηση από αυτήν ως αυτήν να κατασκευαστεί από λαθροοικοδόμους ή περικυκλωθεί εντός της κλειστής, παρά την αρχαιολογική του αξία ή κίνησή του μόνον της έλξης διαφόρων επιθεωρητών προς, πολιτικό σκοπευτικό σκοπό. Εμφανίζεται λοιπόν να βασισθεί ο κεντρικός εντομικός χώρος. Είναι καθαρόν και υποχρέωση προς αυτό και την κοινή από αυτού οικίας Πειραιώτικη οικοδόμηση επιπλέον ή κατέχοντες αξιολογία.

Είναι ανάγκη να προσεχθεί και κοινότητα και άλλος ο μονοδικός εντομικός της πόλεως, να κοινότητα διασώζον με μόνον μετέωρα και ανεγερμένη, με υποστατικό έργο, πόλεως, της οποίας να διασώζει το να γίνεται περιφερειακή προτεραιότητα της ή πως Μικροί Επιδείξουν κοινών ην υποφωτισμένη βελτιώνεται, να το Βασιλικόν Περιπέρον περιφερειακή κοινότητα, να κοινότητα και άλλος κοινότητα εντομικών. Το επιβλέπει η ανάγκη των κοινότητα από μόνον της περιφέρειας Χειρωνακία, αλλά και από κίνηση της πόλεως Πειραιώτικη υποφωτισμένη εντομικών κοινότητα - η αρχαιολογική του χώρος, η ιστορία και η υποχρέωση προς τους ζώντες, είναι υποχρέωση θα τον ζώντες δεν πρέπει να αντικαταστήσει το σημαντικόν κοινότητα.

ΚΙΝΔΥΝΕΥΕΙ Ο ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ;

Πολλά από τα θαυμαστά επιτεύγματα της φύσης ή του ανθρώπου ενδέχεται σε λίγες δεκαετίες να υποστούν σημαντικές καταστροφές ή και να χαθούν ολοκληρωτικά εξαιτίας του φαινομένου του θερμοκηπίου. Οι κλιματικές αλλαγές δεν αποτελούν σοβαρή απειλή μόνον για τις καλλιέργειες και δεν συνεπάγονται μόνον κινδύνους για εμφάνιση ακραίων καιρικών φαινομένων αλλά συγχρόνως δημιουργούν σοβαρές ανησυχίες για την ακεραιότητα πολλών από τα κορυφαία έργα τέχνης και πολιτισμού. Ειδικά ερευνητές του Ινστιτούτου Περιβάλλοντος της Στοκχόλμης κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για τα μνημεία της Τσεχίας, της Ταϊλάνδης, της Αγγλίας αλλά ακόμη και για τον δικό μας Παρθενώνα (βλ. εφημ. "Καθημερινή", 2.11.2006). Και επισημαίνουν την ανάγκη της λήψης δραστηρίων μέτρων από τις κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου του θερμοκηπίου, με τον περιορισμό των ενεργοβόρων και ρυπογόνων δραστηριοτήτων του ανθρώπου, που αποτελούν τη ρίζα του κακού.

3) Οι οδοί της περιφέρειας Χειρωνακίας

Αι, κατά το 90%, οδοί της περιφέρειας Χειρωνακίας είναι πλέον οδοί και υποχρέωση της από κοινοχρησία διαφόρων οικιών, δι' αν ούτε οι τρεκλίσματα, οι πελάγιστοι και υπό οι λαοί, δεν δύνανται να διαβούν, οι ελπίδες μας κοινότητα είναι, θα ην διαβούν οικιών κοινότητα της ην κοινότητα.

Κρίνεται επιβεβλημένο, και ην αυτήν και βέβαιον παρά των υποχρέων των οικιών να κατασκευαστούν οικία, δεν δύνανται να χύνται λόγω της ιδιότητος και δικών βράχων κοινότητας των οδών. Τέτοις κοινότητα δεν υπάρχει. Και είναι κοινότητα ως η κοινότητα μας εντός της δεκαετίας, εν οι Πειραιώτης δεν έλπει ην είναι δεν γνωρίζει ότι αυτή είναι η εν των πρώτων της πόλεως Πειραιώτικη, Μεγάλη και μικρά κοινότητα άλλων κοινότητα της

περιφέρειας μας, ταυρίζοντες διότι η κοινότητα μας από πολλά και έχει εκκλιτική από της Αρχαίας Αρχής, διότι η δικαστική κοινότητα διό της, είναι κοινότητα οδοί διαφόρων, δεν έχει μέτρα. Ταυνίζοντες των άλλων κοινότητα της πόλεως, κοινότητα κοινότητα, έχει γίνει η οδοί διαφόρων ή γίνεται με κοινότητα, μέτρα, το ζήτημα κοινότητα οδοί και δικαστική κοινότητα.

Αυτοί, ταυνίζοντες, κοινότητα ην και διό της κοινότητα της περιφέρειας Αγίου Νικολάου, Ζωοδόχου Πηγής και Αγίου Νεοκλή (κοινότητα δεν διό της) και κοινότητα της οδοί μας, με τις των άλλων κοινότητα, Είρετα βέβαιον ότι θα εκκλιτική, ότι θα κοινότητα ην κοινότητα, ότι θα κοινότητα, ότι θα κοινότητα παρά τη δικαστική Αρχή διό να κοινότητα κοινότητα από κοινότητα και ην των των κοινότητα διαφόρων. Είρετα βέβαιον ότι επί των κοινότητα κοινότητα θα κοινότητα ην κοινότητα.

Εκον μέγα ενδιαφέρον σας, ένα και η συναι-
κία μας αρχίζει να καταλαμβάνει από των
μαρμαρινών που έχει περιέλθει εξαιτίας της
διαφοράς οδικής της καταστάσεως.

4) Το πρόβλημα

Το πρόβλημα παντελώς ελλείπει από την
συνείδηση μας. Και εκτός της δενδροφυ-
τείας οδών νέων (μετά την διαμόρφω-
σιν των) και του εν τη ανανέωση παρ. 2 ανα-
πιστοσμένου (ημέματος, νομίζομεν) ότι θα
ηδύναιο να διαρρυθμιστούν κήποι και
πρασινάδες της περιφέρειας μας. Ούτω θα
ηδύναιο ο χώρος του οικοπέδου του Χα-
τζηκυριακείου Ορφανοτροφείου, του πε-
μένου παρ. την Λεωφ. Χατζηκυριακικού και
παραινέσιος νεκρού, χωρίς ν' αφαιρεθί
από την ιδιοκτησίαν του Ορφανοτροφείου,
αλλ' εν συνεννόσει μετά της Διοικήσεως Ε-
πιτροπής αυτής, να διαμορφωθί υπό του
Λόγιου ως δασύλλου και τεθί εις την φυ-
καγωγίαν του κοινού, των κατοίκων της
περιφέρειας. Ταυτοῦν ο μηδὲν χώρος
περιλαμβανόμενος υπό μανδρότου και α-
καταβλήτος υπό κοινοκτησίας ἀφαιρέ-
ται και παραμένει νεκρός και άγονος, εν ω
εάν τον μανδρότου αντικαθίστα σφρα-
γισμένη και ο χώρος οδός εφιστάτο με
τα προσήκοντα δέντρα και θάμνους, θα
απειλεί ένα (ζωογόνον) πεδίο, χωρίς να
αποβλέπεται η ιδιοκτησία του. Ως επίσης
θα ήτο δυνατόν να φυτευθίαι δένδρα και
δη εσκαμμένοι επί του χώρου του πεζο-
δρομίου του περὶ του Χατζηκυριακείου
Ορφανοτροφείου, αφαιρεσθέντων των επί-
τοιχων μπαζών (εφιστάμεν την προσοχήν
σας επί του μέρους τούτου, είναι ημέμα
τουριστικής Λεωφόρου, η είναι δόκοιαν
ν' αφαιρεθίαι τα μπαζά υπό της Δημο-
τικής Αρχής (ότιναι είναι και επικίνδυνα κα-
τά την διόδου των κατοίκων και όσον
διεγκρίνεται σφραγισμένα αυτοκίνητα), ένα
οὕτω διαμορφωθί το ημέμα υπό της Λε-
ωφόρου. Η περί τούτου διαπάνη είναι πολύ
ελακίστη και ασφαλώς κατά την δημοσι-
γίαν του προσόνου το προσκέκρυφτον
θα λάβητε τα προσήκοντα μέτρα, αφού
εν τα μεταξύ γίνη παρ. του Λόγιου η α-
καταβλήτος.

Σημειώσατε ότι από διείσθη η Διοίκηση
της Επιτροπής του Ορφανοτροφείου οδ-
αχή να παρακαλώ την νεκρὸν τούτον
χώρον, επί μπαζών, ένα δημιουργηθί
γήπεδον ποδοσφαιρικών (όπερ σφραγισ-
ται παντελώς η σφραγισμός μας) και ελαιοδω-
σαν αρκετά κρήματα, διά την εν μέρει δια-
μόρφωσιν του, πλην κατόπιν η Διοίκηση
ανεκάλεσε την τοιαύτην παρακαλώ. Και
εσκής έργον θα ήτο αν δημιουργεία
υπό της Επιτροπής του Ορφανοτροφείου
εις τον χώρο τούτον Γυμναστήριον ελ ου
και εσκής αὐτή θα εἶεν και τα όφελή εις
την νεολαίαν μας θα ήσαν μεγαλύτερα.

5) Γυμναστήριον - Στάδιον

Η πόλις του Πειραιώς σφραγισται ευφρο-
νός και μεγάλου Γυμναστηρίου. Επί της
οδού Μαρίας Χατζηκυριακικού και ακριβώς
έναντι της Σχολής Ν. Δοκίμων υπάρχει
μέχρι της στιγμής ελευθερός χώρος, από-
κον εις την 'Αερίμωνα' και ο οποίος χώ-
ρος κινδυνεύει να καταληφθί από λαθρο-
οικοδόμους, όπως έχει οριθί και με ό-
λους χώρους του Δημοσίου.

Νομίζομεν ότι ο χώρος οδός δόνοται
να διαρρυθμισθί και αποκαταστήται ένα ΠΕΙ-
ΡΑΪΚΟΝ ΣΤΑΔΙΟΝ, όπερ σφραγισμένης
θα συντελέσθ εις την γενικήν ανάρρωσιν
της πόλεως μας. Διότι εκτός της διά την
παιδικήν νεολαίαν μας ωφέλειαν, θα ε-
πλήθι ζωή και κίνησις εκ των τελεσθε-
μένων αγώνων, έτι δε και μεγάλη ωφέλεια
εις τον Λόγον, εις τα μέσα σφραγισμένης
και εις τα παντός είδους καταστήματα της
περιφέρειας Χατζηκυριακείου και Πειραι-
κής.

Ας αναλογισθί κανείς η οικονομικός
πλοήτος εκ της πόλεως μας διαφεύγει ενν,
ότι οι Πειραιεῖς μεταβαίνουν εις τας άλλας
πόλεις (Αθήνας, Φάληρα, Βόρωνα κλπ) ή
να παρακολουθήσαν αγώνων.

Τώρα απαντήσαν υπέρ ότι πρόκειται πε-
ρί έργου οικονομικής δυνάμεως. Βεβαίως,
αλλά αν τεθόν αι βάσεις του, σφ τα κρι-
νά δια των εσόδων του το έργον θα τελε-
ποιηθί και ο Πειραιεύς θα αποκτήσθ σφ-
ραγισμένον Γυμναστήριον - Στάδιον, α-
νώτερον και μεγαλύτερον καί έκτιστον του
Σταδίου Αθηνών.

6) Πλατεία Ζάππα - Πολυκατοικία

Επί της πλατείας Ζάππα έχουσι ανασκα-
φισθί και πάλιν παρέρχεται, εν ω ο χώρος
οδός έδει να παραμείνι πλατεία, σφραγ-
νός προς το εγκατεμένον ακέδιον της πό-
λεως Πειραιώς. Και από εις τας άλλας ο-
νομασίας της πόλεως μας ελφραγισθί η πα-
ρακαλώ των δημοσίων χώρων, μέ-
νον εις την πλατείαν ταύτην παραμείνι και
θα παραμείνι σφ' όσον υπό των αρχόντων
Αρχών δεν λαμβάνεται μέτρον η.

Θα ήτο λοιπόν δυνατόν εις άλλους χώ-
ρους του Δημοσίου, κερμένους εν τη Πει-
ραική να ανεγερθόν πολυκατοικία (ως αι
των Τορπιουρίων, Νικαίας κλπ) και εις
αυτής να μεταφερθόν οι ιδιοκτησίαι των
παραγκών πλατείας Ζάππα (να σφ' ενός
μεν ο χώρος αυτός ελευθερωθί και κατα-
στή ηρηγισμένη και ελφραγισμένη πλατεία,
ης έχει ανάγκην η αννοικία μας, σφ' τού-
του δε οι κάτοικοι των παραγκών αποκτή-
σουν εύδερν και ηγεγινά διαμερίσματα.

Εσπεριώσαντες κ. Βουλευτά ότι η πα-
ροῦσα μας, έτι ης δεν (ημέμας πολλά και
αδύνατα πρόγραμμα, θέλει κριθί ευμενώς
και θέλει τεθί υπό την εγνωσμένην δρα-
στηριότητά σας και μέτρον σας σφρα-
γιστός συναικίας κατοικομένης από

100.000 κατοίκους και εσπεριώσαντες ό-
πως μετ' άλλας ημέρας σας επανεφθίμεν
ένα και προφορικάς αναπόδωκεν εις α-
νάγκας της περιφέρειας μας.

Διοικησθέν μετ' υπολήψεως
Ο Πρόεδρος Αντ. Πατισσοράκης,
ο Αντιπρόεδρος
Αν. Σπανός,
η Γεν. Γραμματεῖς
Μηνάς Αλεφραγκής

Από το 1948 μέχρι σήμερα πέρα-
σαν 58 χρόνια. Μαζί με τη γενική α-
νάπτυξη του Πειραιά είδε και το
Χατζηκυριακείο τις καλύτερες μέ-
ρες που ονειρευόταν, παρ' ότι τα
προβλήματα και οι απαιτήσεις συ-
νεχίζουν να εκφράζονται σε σύγ-
χρονη μορφή.

Η τροχιοδρομική συγκοινωνία
της παραλίας αποκαταστάθηκε και
λειτουργήσε μέχρι την κατάργησή
της στα τέλη του 1960. Η 'αφαίρε-
σις των σιδηροτροχιών και η κατάρ-
γησις των βορνωδών τραμ' κατα-
γραφόταν με υπερηφάνεια ως κα-
τόρθωμα στα προεκλογικά φυλλά-
δια του Γ. Ανδριανόπουλου (Ε.Ρ.Ε.)
το 1961

Με τα Ολυμπιακά έργα καθάρισε
πλέον όλος ο χώρος γύρω από το
Παλατάκι. Η ασφαλτος όμως σφίγ-
γει το διατηρητέο κτήριο του 1888
με τους λίγους φοίνικες, στερώ-
ντας του έστω και μια ανάσα φυσι-
κού εδάφους. Με το άνοιγμα, την ι-
σοπέδωση και το στρώσιμο των
δρόμων, τα πεζοδρόμια, την ανέ-
γερση νέων οικοδομών, τη δη-
μοσυργία νησιδων πρασίνου και κη-
παρίων, το στήσιμο του μνημείου
του Λέοντα στα 1996-97, τις παιδε-
κές χαρές, το αθλητικό δημοτικό
κέντρο 'Παναγιώτης Σαλιέας', τις
λιμενικές υπηρεσίες, τις ανακαινί-
σεις των εκκλησιών (το 2000 προ-
στέθηκε και ο ναός του Αγίου
Χριστοφόρου), το αναπόσπαστο
αυτό πειραικό τμήμα ικανοποιεί τις
κύριες ανάγκες των κατοίκων του.
Μεγάλο γήπεδο ευτυχώς δεν έγινε
στην περιοχή (το Στάδιο Καραϊσκά-
κη εγκαινιάστηκε το 1956 στο Φά-
ληρο), ιδρύθηκε όμως στη θέση
που υποδεικνύει το κείμενο, έξω α-
πό τη Σχολή Δοκίμων, το Κλειστό
Κολυμβητήριο το 1960.

Τέλος η πλατεία Ζάππα ή Βασι-
λέως Αλεξάνδρου έχει προ πολλού
χαθεί κάτω από τις πολυκατοικί-
ες...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ

ΟΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ Α' ΚΑΙ Β' ΒΑΘΜΟΥ

ΜΕΤΑ τη διεξαγωγή των εκλογών για την ανάδειξη των νέων οργάνων τοπικής αυτοδιοίκησης Α' και Β' βαθμού, στις 15 Οκτωβρίου 2006, νομάρχης Πειραιά επανεξελέγη ο κ. **Γιάννης Μίχας**, που εί-

χε εκθέσει υποψηφιότητα με τον συνδυασμό της Φ. Γεννημάτα για την υπερνομαρχία Αθήνας - Πειραιά - στην οποία υπάγεται και η νομαρχία Πειραιά - , εφόσον ο συνδυασμός αυτός υπερίσχυσε όλων των άλλων συνδυασμών από την εκλογική αναμέτρηση της πρώτης Κυριακής.

• Με την εκλογή του κ. **Παναγιώτη Φασούλα** ως νέου δημάρχου Πειραιά, επίσης από την εκλογική αναμέτρηση της πρώτης Κυριακής, με ποσοστό ψήφων 45,19% έναντι 32,02% του απερχομένου δημάρχου κ. Χρήστου Αγραπίδη τα αχνικά ο στον Δήμο της πόλης μας αλλάζει ριζικά μετά από μία οκταετία. Οι λαϊκοί συνδυασμοί των υποψηφίων δη-

Ο νέος δήμαρχος Πειραιά κ. **Παναγιώτης Φασούλας**

μάρχων συγκέντρωσαν τα ακόλουθα ποσοστά: Θ. Δρίτσας: 6,43%, Ελπίδας Παντελάκη: 6,13%, Παναγ. Μελά: 5,59%, Νίκ. Λεγάκη: 3,41%, Ι. Τσιγκά: 1,22%.

• Στον επανεκλεγέντα νομάρχη κ. Γιάννη Μίχα και τον νέο δήμαρχο Πειραιά κ. Παναγ. Φασούλα ευχόμαστε κάθε επιτυχία στα έργα τους και θέλουμε να πιστεύουμε ότι θα επιδείξουν ιδιαίτερη ευαισθησία για την περαιτέρω προώθηση των εκκρεμών σοβαρών οργανολογικών θεμάτων, που συνδέονται άμεσα με την ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας.

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΤΗΝ 1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2007 θα αναλάβει τα καθήκοντά του το νέο Δημοτικό Συμβούλιο Πειραιά, η σύνθεση του οποίου, σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα που ανακοίνωσε η νομαρχία, είναι η εξής:

• Συνδυασμός "Σημάι μας ο Πειραιάς" (Παναγ. Φασούλα) Έδρες 25: Φαν Ρούφεν Βασιλική (Βίκυ Λέναδρος), Θωώνη Βλασσουπούλου, Δάφνη Μπάκκα, Βασίλης Βουράκης, Βασίλης Βουγιουκλάκης, Δημήτρης Παρασκευάπουλος, Λεωνίδας Κούβαρης, Παναγ. Αγγελόπουλος, Στέλιος Γαϊτανάρος, Γιώργος Αξαρλής, Δημήτρης Γκερλές, Μιχάλης Ντεντιδάκης, Γάκης Αβραμίδης, Γιώργος Χαβάκος, Δημήτρης Αντωνάτος, Δημήτρης Βρόντος, Νίκος Γιατίτσος, Κώστας Ρεσβάνης, Γιάννης Υδραίος, Κατερίνα Αναγνώστου, Γιάννης Μπενέτος, Νίκος Καρβουνάς, Αντώνης Αρώνης, Μιχάλης Μαλτέζος, Στέλιος Μπιατσάκης.

• Συνδυασμός "Όρα Πειραιά" (Χρήστου Αγραπίδη) Έδρες 10: Χρήστος Αγραπίδης, Παναγιώτης Αγγελόπουλος, Ασπασία (Σίσσυ) Αλιγιζάκη, Πασχαλίνα Καλαγιά - Καραμαλάκου, Ιωάννης Βουτσινάς, Αναστάσιος Κάρλης, Κυριάκος Μανωλάκος, Λίτσα Σαρρή - Γιώγου, Ηλίας Κατσαράδος, Γεώργιος Δαβάνης.

• Συνδυασμός "Το Λιμάνι της Αγωνίας" (Θόδωρη Δρίτσα) Έδρες 2: Δρίτσας Θωδωρής, Καρδαράς Ιωάννης.

• Συνδυασμός "Πειραιάς - Αναγέννηση" (Ελπίδας Παντελάκη) Έδρες 2: Παντελάκη Ελπίδα, Λαμπράπουλος Ηλίας.

• Συνδυασμός "Όλοι μαζί - Νέα Αρχή" (Παναγιώτη Μελά) Έδρα 1: Παναγιώτης Μελάς.

• Συνδυασμός "ΑΚΟΚΑΠ - Γαπονός του Πειραιά" (Νικόλ. Λεγάκη) Έδρα 1: Νικόλαος Λεγάκης.

πειραιϊκό περισκόπιο

ΕΦΥΓΕ Ο ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ

ΕΦΥΓΕ τον περασμένο Ιούλιο, σε ηλικία 99 ετών, ο Αριστείδης Στ. Σκυλίτσης, δήμαρχος Πειραιά κατά την περίοδο της Αιρλιανής Δικτατορίας. Γόνος ιστορικής οικογένειας της πόλης μας, που είχε αναδείξει, κατά το παρελθόν, τρεις καλούς δημάρχους, γεννήθηκε στον Πειραιά το 1907 και μετά την ολοκλήρωση των εγκύκλιων σπουδών του, ασχολήθηκε επαγγελματικά με τη διαφήμιση και δημόσια επί σειρά ετών τη γνωστή διαφημιστική εταιρεία "Γκρέκα".

• Διορίστηκε δήμαρχος τον Αύγουστο του 1967 και παρέμεινε στη θέση του σε όλη τη διάρκεια της Δικτατορίας, για ν' απολυθεί τον Σεπτέμβριο του 1974, μετά τη μεταπολίτευση και την αποκατάσταση των τελευταίων πριν από τη Δικτατορία αιρετών δημοτικών αρχών στις θέσεις τους. Υπήρξε - και εξακολουθεί να είναι - ο πιο πολυσυζητημένος από τους μεταπολεμικούς δημάρχους της πόλης μας. Με ορισμένους να τον θεωρούν ως καλό δήμαρχο διότι είχε εξασφαλίσει την ευρείστη εμφάνιση της πόλης και προσπάθησε ν' αναβαθμίσει την κοινωνική της ζωή, ενώ παράλληλα εξετέλεσε και ορισμένα έργα ("Βεάκλιο" θέατρο, "Bowling Center", "Μουσείο Αραβαντινού", δύο ακόμη θέατρα - το "Δελφινάριο" και το "Πειραιϊκό Λυρικό" - κ.α.), ενώ άλλοι τον επικρίνουν για την αυταρχικότητά του και την έναρξη της κατασκευής του πολυώροφου Εμποροναυτικού Κέντρου (του γνωστού ως "Πύργου") και του κτηρίου του νέου Δημαρχείου στον χώρο των πρώην "Ραλλείων Σχολών", που εξακολουθούν ως τις ημέρες μας να παραμένουν "γκισιά" και - κυρίως - γιατί κατεδάφισε το ιστορικό "Ρολόϊ", ένα κτήριο που είχε άμεσα συνδεθεί με τη νεότερη ιστορία της πόλης μας.

• Το γεγονός όμως ότι στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις του 1978 και του 1982 που διεκδίκησε τη δημαρχία, συγκέντρωσε το 1/2 περίπου των ψήφων του πειραιϊκού λαού, έστω κι αν δεν κατόρθωσε τελικά να εκλεγεί, αποδεικνύει ότι ο Αριστείδης Σκυλίτσης είχε δημιουργήσει τον "μύθο" του - έναν "μύθο" που ίσως συνεχιστεί και μετά θάνατον.

Αριστείδης Στ. Σκυλίτσης

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "ΚΑΪΤΗ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ"

ΜΕΤΑ την εγκατάσταση της βιβλιοθήκης "Καϊτή Λασκαρίδου" στον Πειραιά, η πόλη μας αποκτά μία ακόμη πολιτιστική εστία. Η Βιβλιοθήκη αυτή ιδρύθηκε το 1993 από τον Κωνσταντίνο Λασκαρίδη στη μνήμη της σύζυγου του και είχε ενταχθεί αρχικά (1993-2006) στα προγράμματα της Χ.Ε.Ν. Νέου Φαλήρου. Από τον Σεπτέμβριο 2006 εγκαταστάθηκε σε ιδιόκτητο κτήριο - ένα αναπαλαιωμένο νεοκλασικό - στο κέντρο του Πειραιά, στη συμβολή των οδών Πραξιτέλους και Μπουμπουλίνας, όπου και θα λειτουργεί. Το κτήριο αυτό, αναδιαμορφωμένο εσωτερικά, διαθέτει ευρύχωρες αίθουσες διαλέξεων, εκθέσεων, αναγνωστηρίων και άλλους χώρους και είναι εξοπλισμένο με όλα τα σύγχρονα μέσα, ώστε να λειτουργήσει όχι μόνον ως βιβλιοθήκη (με ιδιαίτερα τμήματα Ενηλίκων και Παιδών - Εφήβων) αλλά και ως Πολιτιστικό Κέντρο.

• Η Βιβλιοθήκη "Καϊτή Λασκαρίδου" που εγκαινιάστηκε ήδη, έχει προγραμματιστεί για το 2006 τον κύκλο ομιλιών "Αφιέρωμα στη Γαλλική Λογοτεχνία του 19ου αιώνα" (1-29 Νοεμβρίου) και σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σεμιναρίων και άλλων εκδηλώσεων. Η Βιβλιοθήκη θα λειτουργεί όλες τις εργάσιμες ημέρες κατά τις ώρες 10 π.μ. - 9 μ.μ. (και 10 π.μ. - 2 μ.μ. το Σάββατο) και ως δανειστική για τα μέλη με επίσημη συνδρομή.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΝ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΑΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΙΤ ΝΤΕ ΓΙΟΝΓΚ ΜΕ ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

• ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

Το Μουσείο Μπενάκη και η Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών παρουσιάζουν από τις 13 Νοεμβρίου 2006 και μέχρι τις 7 Ιανουαρίου 2007, για πρώτη φορά σε μια έκθεση, υδατογραφίες και σχέδια του **Πιτ ντε Γιονγκ** που υπήρξε ο σπουδαιότερος εικονογράφος αρχαιολογικών ευρημάτων του 20ού αιώνα.

• Με την καθοδήγηση σπουδαστών αρχαιολόγων, των σπουδαιότερων της εποχής του, ο Βρετανός αρχιτέκτονας, εικονογράφος και καλλιτέχνης Πιτ ντε Γιονγκ (1887-1967), έκανε εγχειρίδια για το ευρύ κοινό τα κατάλοιπα της αρχαιότητας είτε ήταν λείψανα οικοδομημάτων, είτε σπαράγματα τοιχογραφιών είτε όστρακα αγγείων είτε κομμάτια αρχιτεκτονικών μελών.

• Πυρήνας της έκθεσης η δουλειά του πάνω σε ευρήματα των ανασκαφών της Αμερικανικής Σχολής από την αρχαία Αγορά της Αθήνας. Ωστόσο περιλαμβάνονται σ' αυτή και έργα του από άλλες περιοχές, όπως το ανάκτορο του Νέστορα στην Πύλο, το παλάτι του Μίνωα στην Κνωσό, την Κόρινθο, τις Μυκήνες, την Ελευσίνα, όπως και καριكاتούρες διάσημων αρχαιολόγων της εποχής του. Η έκθεση θα πλαισιώνεται από χαρακτηριστικά ευρήματα από το Μουσείο της Αγοράς στη Στοά Αττάλου, αλλά και από παλαιές φωτογραφίες και επιστολές από τα αρχεία των ανασκαφών της Αγοράς.

• Βρετανός, ολλανδικής καταγωγής, ο Πιτ ντε Γιονγκ σπούδασε αρ-

χιτεκτονική και είχε την πρώτη επαφή του με την αρχαιολογική επισημότητα το 1921 με τις ανασκαφές των Μυκηνών, μέσω της γνωριμίας του με τον τότε διευθυντή της Βρετανικής Σχολής Άλαν Γουίς.

• Την επόμενη χρονιά αρχίζει τη συνεργασία του με τον ανασκαφέα της Κνωσού, τον σερ Άρθουρ Έβανς. Ορίζεται επίσημος αρχιτέκτονας της Βρετανικής Αρχαιολογικής

Σχολής στο Βαθύπετρο, με τον Μπερτ Χοτζ Χιλ στη Νεμέα και την Τεγέα, τον Τζων Κάσκι στη Λέρνα, τον Γεώργιο Μυλωνά στην Ελευσίνα κ.τ.λ.

• Με άλλα λόγια, αυτός ο κύριος που μερικές φωτογραφίες τον απθανατίζουν με μία μπαντάνα σκιμμένο πάνω στα σχέδιά του με το πενάκι του, είναι ένα ολόκληρο κομμάτι της αρχαιολογικής επιστήμης

του 20ού αιώνα. Και η έκθεση στο Μουσείο Μπενάκη της οδού Πειραιώς μία ελάχιστη τιμή στη μνήμη του.

• Στο πλαίσιο της έκθεσης θα γίνει στις 19 Δεκεμβρίου στο αμφιθέατρο του Μουσείου Μπενάκη (Πειραιώς 138) ομιλία του καθηγητή Αρχαιολογίας

Πιτ ντε Γιονγκ: Αναπαράσταση της παλαιοδόμητης αβούσας του ανακτόρου της Πύλου

Σχολής στην Αθήνα και αναλαμβάνει υπεύθυνος για την αρχιτεκτονική αποκατάσταση του ανακτόρου της Κνωσού, ενώ ταυτόχρονα εργάζεται στις Μυκήνες και τη Σπάρτη.

• Γνωρίζει και συνεργάζεται με τους σπουδαιότερους αρχαιολόγους εκείνης της εποχής: τον Κάρολο Μπλέγκεν στις Ζυγουριές, στα Αγιωργίτικα, στην Πρόσυμνα και στο ανάκτορο του Εγκλιανού στην Πύλο, τη Χέττυ Γκόλντμαν στις Αλές και την Εύτρηση, τους Μπερτ Χοτζ Χιλ, Τσαρλς Μόργκαν, Τ. Λέσλι Σήαρ και Όσκαρ Μπονήρ στην Κόρινθο, τον Χάμφρι Πέιν στην Περαχώρα, τον Νικόλαο Πλάτωνα στην παραγωγή μεγάλων υδατογραφιών της Κνωσού για το Μουσείο Ηρακλείου, με τον Σπιρί-

του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας κ. Τζον Παπαδόπουλου με θέμα *"The Art of Antiquity: PIET DE JONG and the Athenian Agora"*, ενώ με τον ίδιο τίτλο θα κυκλοφορήσει βιβλίο που περιλαμβάνει υδατογραφίες και σχέδια του Πιτ ντε Γιονγκ από την αρχαία Αγορά της Αθήνας από τα αρχεία της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών.

• Ταυτόχρονα αυτό το βιβλίο διηγείται την ιστορία των ανασκαφών της αρχαίας Αγοράς και τη συμβολή τους στην επιστήμη. Γράφουν 16 επιστήμονες.

(Αναδημοσίευση σχετικού ρεπορτάζ της **Σοφίας Ταρόντου** από την Εφημερίδα "Έθνος" της 11ης Νοεμβρίου 2006).